

Fotograf: Morten Krogvold

KOLBEIN FALKEID MED ETT BEIN I HJEMBYEN

Kari Sausjord Rød

Kolbein Falkeid er haugesunder. Han er født og oppvokst i denne byen og har aldri lagt skjul på sin tilhørighet, tvert imot. Men å kalle ham en *haugesundsdikter* blir å redusere hans betydning – selv om det kunne være fristende i et jubileumsår.

Kolbein Falkeid ble født i 1933, og har feiret sin 70-årsdag. Han har nådd stor anerkjennelse, og stadig flere får øynene opp for Falkeids evne til å skrive dikt som treffer folk midt i hverdagen. Samarbeidet med Vamp har nok også bidratt til forfatteren har nådd nye lesergrupper. Det var derfor kjærkomment da Cappelen i forbindelse med dikterens jubileum gav ut *Dikt i samling* (2003). Falkeids dikt er gjerne karakterisert som folkelige og lett tilgjengelige, men ingen skal komme og si at de er lettvinde og overflatiske.

Falkeid har ved flere anledninger kommentert sin utvikling som forfatter. Det var ingen enkel vei, og det lå mange forsøk og mange skuffelser bak hans første utgivelse. I et intervju i *Lyrikkvinnen*¹ forteller han om bakgrunnen for sitt forfatterskap. Allerede som 12-åring fikk han sine første dikt på trykk i haugesundsavisene, og det styrket selvsagt selvtilliten til den unge dikterspiren. Det ble derfor en nedtur da han som ung student i Oslo fikk alle sine innsendte dikt i retur fra et forlag uten kommentar. Men han fortsatte å skrive og opplevde det som et gjennombrudd da han i 1956 fikk sitt første dikt på trykk i *Dagbladet* – etter å ha sendt inn 40-50 dikt uten å få dem antatt. Han peker på impulsene han fikk i studietiden som viktige for sin utvikling, bl.a. som medlem av redaksjonen i *Filologen* (forløperen til *Profil*), men og på impulser fra store navn både i norsk og utenlandsk litteratur. I samme intervju forteller han også om valget av Haugesund som bosted i 1967. Han lengtet til Vestlandet, til det vekslende klimaet der, og fant ut at han kunne bo hvor som helst bare han fikk anledning til å skrive. Samtidig peker han på viktigheten av å ha vært ute. Også i et intervju i *Stavanger Aftenblad*² kommenterer han dette: ”Det spiller ingen rolle hvor du bor i verden, enten det er i Rio, Münster eller Haugesund. Uansett så må man møte nye horisonter gjennom reiser, lesning og kunnskaper. Jeg er glad i Haugesund”.

Det finnes mange innfallsvinkler til Falkeids diktning, bl.a. har ”reisen” ofte vært nevnt som et gjennomgående motiv. Falkeid har selv reist mye. Som syttenåring reiste han som dekksgutt på Syd-Amerika, og senere har han foretatt studiereiser bl.a. til Italia og Afrika. Mange av diktene har motiv fra disse reisene. Reisemotivet finnes også i en lang rekke dikt som tematiserer ulike sider ved selve livet, dikt om lengsel og

uro. Diktet “Hjemkomst” er hentet fra en av de tidlige samlingene, *Gjenskinn* (1971), og handler nettopp om en jeg-person som er kommet hjem etter å ha vært ute i den store verden, og som nå ser alt på en annen måte:

(...)
 Så de gamle tingene høyt åpne fra.
 Fraværet hadde gitt dem farger og skjønnhet.
 (...)
 Den som har vært lenge borte har et sultent hjerte
 og grådige sugeskåler i øynene.

 Jeg tror på avstanden. Den skaper ting.
 (...)

Utgangspunktet for enhver reise er vel egentlig det hjemlige, og siden denne årboka kommer i et byjubileumsår, vil jeg prøve å lete etter dikt om byen og Haugalandet, dikt om natur og landskap, folk og virksomhet. Gjennom disse vil jeg prøve å vise noe av det som karakteriserer *dikteren* Falkeid. Gjennomgangen vil dels styres av kronologi- en, dels av tematikken.

Landskapet

I “Lyngliv” (*Vi*, 1966) leser vi om noe av det som preger naturen på Haugalandet, lyngen. Det er ikke i første rekke det botaniske som fanger dikterens interesse, det er det trassige ved lyngen, det hissige, seige og fryktesløse, men også det taust lyttende. Diktet avsluttes slik:

(...)
 Gi meg argliv og forsoningsliv
 et aldri sloknende undreliv
 Lyngliv.

Dermed er lyngen blitt noe mer enn bare lyng. Den er blitt symbol på en livsholdning der *utholdenhet* og *engasjement* er viktige elementer. Dette billedspråket er typisk for Falkeids diktning. Han er en mester i å finne nye og uventede metaforer, enten det er fra naturen, som her, eller fra fjerne og eksotiske forhold.

I den neste diktsamlinga finner vi nok et lyngdikt, “Lyng” (*Dissonans*, 1968). Her får vi i større grad beskrevet hvordan lyngen preger landskapet:

Lyngen trivs overalt her vest –
 gror som bustet skjegg på kinnet til fjell og flyer
 eller som fine øyenvipper rundt tjern og pytter

langt inne på heiene, hvor (...) heiloen
 spiller fløyte for danseglad mygg
 på myrflatene –

I andre strofe utvides bildet:

Vinden lusker alltid gjennom lyngen –
 tuter sin gamle ve i dens ører,
 skryter om sin ferd over havet,
 vil lokke den med seg hit eller dit.
 Men lyngen blir.

I siste strofe kommer dikterens refleksjon:

Før lyngen er uten uro og ferd.
 Bare står som svaiende tårn
 og dingler med sine små klokker
 ut over heienes kirkebakker –
 spe klemt
 til sjelemesse for vind og menneskehjerter.

Her ser vi at lyngen representerer det stødige og harmoniske, og at den har fått en sakral betydning for det som underforstått er preget av uro, “vind og menneskehjerter”.

Et annet element i naturen på Haugalandet, er de mange myrene. Diktet “Myrene” (*Dissonans*) er et dikt som virker ganske trolsk i stemningen. I den siste av de tre nummererte strofene er det blitt skumring, og diktet avsluttes slik:

(...)
 Slitte vindflak snubler i myrhull og blir liggende,
 mens steingarden
 ennå med et ekko av husmennesenes hjerteslag dypt inni seg
 vedblir å gruble.

Vi leser tidligere tiders slit inn i diktet, og dermed blir også dette mer enn et naturdikt. Det er også mer enn en beskrivelse, siden ordet “gruble” avslutter diktet. Grubling og undring er fenomener som har stor plass i Falkeids diktunivers, og det er nettopp dette som gjør at hans dikt ofte virker så treffende.

Tretten år seinere finner vi et nytt dikt om myrene. Dette diktet er en del av en større diktskyklus, “Nedteiling”, som handler om hva dikteren ville stoppe opp ved foran en tenkt katastrofe. I “Andre døgn 1” (*Robinson*, 1981) *besjeles* myrene:

Myrene
 slår ikke om seg med store ord. (...)
 (...) De vet

de er glemt. De mottar
nedlatenheten med mild anerkjennelse (...)
(...) De utstråler en verdighet
uten store overskrifter. Og en skjønnhet
utenfor regelverket.

De er myrene.
Magasinert liv, arkivert vegetasjon,
kronometre av mold og torv (...)

Slik avsluttes diktet:

Den som vil stikke hull på virkeligheten
og våge seg ned i dypet under overflatehinnen
må lese myrene: livets
memoarer –

Her ser vi at myrene representerer noe som er gjemt og glemt, noe som kan lokke med sine hemmeligheter, en slags sum av levd liv. Mennesket utfordres i møte med naturen.

Det kan i parentes bemerkes i denne sammenhengen at Falkeid har gitt ut en egen bok, *Torv* (1998), som har undertittel “Slit og trivsel på Haugalandet”. Dette er et historisk skrift som dokumenterer torvdriften i distriktet og den betydningen den hadde i en relativt nær fortid.

Havet

Mange av Falkeids dikt har motiv hentet fra livet på og ved havet. Ett av disse er “Farmennene” fra *Gjenskin*. Diktet handler om et barn som skal sove, om alle lydene som skaper drømmer i et barnesinn:

(...)
vi lærte å erobre verden med ørene.
Tåkeluren hev seg innover oss, en tunge
ru av salt og ensomhet slikket kystene der
til drømmen våknet
og tok hyre.

I neste strofe nevnes både tåke, salt og skipssirener, og diktet avsluttes med følgende korte strofe:

Slik ble vi alle farmenn.
Noen dro siden utover, andre innover

mot øyer som hildret i havet.

Igjen ser vi at dikteren avslutter med en refleksjon som løfter diktet utover det aktuelle motivet og gjør det allmenngyldig.

I samme bok finner vi diktet “Ved havet”. Dette diktet viser en annen side ved Falkeid, den ironisk-humoristiske iaktakeren, og jeg gjengir det i sin helhet:

Den vesle byen
satt på bryggekannten og så på havet.
Endelig noen som har tid å stoppe opp litt
tenkte jeg.
Jeg visste ikke
at den telte sine skip
og overveide konjunktorene.

Fint her ved havet, sa jeg dumt.
Ja, sa byen, men fraktmarkedet er ustabil.

I flere dikt trekker Falkeid fram sjøfolkene, og ikke sjelden sniker det seg inn ironiske småspark til dem som sitter med makt i samfunnet. “Den gamle matrosen”, fra *Gledepunkter* (1985), kan stå som eksempel på et slikt dikt:

Den gamle matrosen har hybel på sjøhuskvisten.
Han klarer seg bra. Med tidevannet
går havet frem og tilbake utenfor vinduet hans
i en puls som slår fire ganger i døgnet.

Videre skildres livet til denne mannen. Det er et ensomt og kummerlig liv der minner og drømmer regnes blant lyspunktene:

La rusen pakke den velbrukte sjømannssekken hans
og stø ham opp gangveien langs drømmens bratte skrog.
På det varme maskinskylygdet bak skorsteinen
gjenser han kanskje Sydkorset en nattetime.

Først i diktets avslutningsstrofe kommer “sparket”:

(...)
Storsirkelen over livet til en gammel matros
kan stykkes opp og smis til glories for godtfolk.

Det er ingen tvil om hvor dikterens sympati ligger.

Byen

Et tidlig dikt som tematiserer selve byen, er “Tåkebyen” fra *Reisenotater* (1973):

Tåken pakker den vesle byen godt inn.
Emballasjen klemmer den som en teddybjørn
så langtrukne ul presses ut: tåkeluren –
ventil for all innestengt ve.

Vi ser igjen hvordan et originalt og frodig billedspråk gir diktet liv. I neste strofe er det sjøen som står i sentrum, med måkeskrik, oljeflak og ruvende skrog, alt det som gir signaler om en verden utenfor “(...) her er alle grafologer”. I siste strofe plasseres byen på kartet:

Få har rede på oss. (...)
Langt nord, langt vest, langt oppe
hvor jordhellingen er bratt og hvor menneskene
klorer seg fast for ikke å rutsje utfor.

Inntrykket som sitter igjen, er en konturløs og ubetydelig småby der menneskene må være våkne for ikke å forsvinne.

I diktet “Tidlig morgen på vei til jobben”, fra *Horisontene* (1975) er stemningen lysere:

Tidlig om morgenen på vei til jobben
er du med på å vikle små begivenheter
ut av innpakningspapiret –

Her er det flyktige møter med ulike mennesker som er det viktige, ungene som morser adjø på vinduet, verkstedarbeideren som hiver seg på sykkelen og tobakkshandleren som starter opp den snåle bilen sin. Slik avsluttes dette diktet:

Ubetydeligheter alt sammen.
Men forsynt med fototer
om at dette skal du savne mest
engang.

Det er den gode hverdagen vi leser om. Samtidig finnes det en sårhet i diktet, i og med at et fremtidig *savn* presenteres. Diktet som følger etterpå, er “Et uansvarlig dikt”, et “gladdikt” som gruppa Vamp har satt tone til:

Sommerdiktet
kom slentrende inn i byen midt i juni.
(...)

Et dikt om et dikt, det er heller ikke sjeldent i Falkeids forfatterskap. I dette tilfellet har diktet en lys tone, men det hender like ofte at disse diktene problematiserer selve diktningen.

Boka *Opp- og utbrudd* (1978) inneholder flere dikt om byen. I “Fremmede dager” kan vi lese om hva det var “vi” lengtet etter:

Lengtet vi hjem fra fremmede dager
var det aldri til den snobbete småbyen
(...)
aldri til de flinke næringslivene
(...)

Lengtet vi hjem
var det aldri til de grådige øynene
(...)

Det vi lengtet etter var landskapet
drivende som en sol gjennom zodiaken av årstider.
Etter store snøværnetter
som reiste et telt av stillhet over verden.
(...)
Det var småtingene, ordene
(...)
Og de sjeldne blikkene som bladde forbi
alle usle sider i oss og bare leste de gode tekstene.

Dette. Alltid dette.
Bare det.

Vi ser at dikterens lengsel har retning mot det som er stort og rent, enten det er landskap eller storsinnede mennesker.

I “Tre dikt om byen med de mange ansikter”, er det den ironiske dikteren vi møter – men med glimt i øyet. I det andre diktet leser vi:

Egentlig var det en liten by.
Når den ikke sto avmerket på et nytt kart,
ble folk stramme i maska
og avisene fikk mye godt kulturstoff.
Stort sett hersket det enighet om
at skylden lå i Stavanger eller Bergen.

I det tredje diktet handler det om avisene, en for det beste og en for det nestbeste næringslivet. (Og en tredje for arbeidsfolk):

Avisen for det beste næringslivet
skrev om “en herværende kollega”
og mente avisen for det nestbeste næringslivet.
Avisen for det nestbeste næringslivet
skrev om “et herværende organ”.

Det lød storartet at de ikke visste navnet på hverandre.
Så måtte forholdene være romslige.

Et dikt som tematiserer *utviklingen* i byen, er “Oppover nedgangstidene vestpå”. Selve tittelen signaliserer en motsetning, hva er opp, og hva er ned? Diktet åpner med å skildre det som er i forfall, den gamle trebebyggelsen på øya, sjøhus og morkne brygger og nedrustede gamle biler. Så fortsetter det:

Men ennå
står hvite hus skulder ved skulder
med sjømannsluene av skifertak
kjekt på snei over skallen.

Videre leser vi om vanlige mennesker som lever et godt liv i disse husene. Først i siste strofe kommer et *men*:

(...)
Men inne på fastlandet
løfter byen en blankslikket bak-kropp,
svinger banker og nye forretningsbygg
stolt til værns med haletuppen
og vokter sultent på fortøyde supplybåter
som har forspist seg
på drømmene om Nordsjøolje og oppgangstider.

Diktet kan leses som et lavmælt innlegg i en samfunnsdebatt.

En helt annen tone er det i det lange diktet “Byen” fra *Redningsforsøk* (1983). Her vender dikteren seg til byen i noe som ligner en tale:

Å komme tett innpå deg, by
er å manøvrere inn fra havet
med et skarve kystskippersertifikat
og først og fremst styre unna frasene
(...)

Jeg finner deg aldri
i de skvalpende festtalenes “driftig”,

“fremsynt” og “byens fedre”. (...)
(...)

Jeg finner deg
i solskinnet som råkjører gjennom gatekryssene
(...)
Og finner deg
når du er knust under dampveivelsen av resignasjon.
Som oss har du døden i hælene. Det haster
med å leve, vet du. (...)

Det er en fortrolighet i dette diktet som vitner om varm kjærlighet til byen. Han skriver om konkrete ting som bakgårdene med blomster og det grønne dypet under broene, men også om språket, ordene. Og han skriver om seg selv:

Jeg finner deg
med saks når du stusser vingene mine
og finner deg
når du anroper hjertet over fiskeribølge.

Å by
du er ingenting å skryte av.
Umoden, frekk og sjølgod. Likevel
lengter jeg etter ordene dine av vind og salt
langt borte fra, hvor verden
skurrer på gramofonen iblant
som en gammel 78-plate.
Ja.

I dette diktet er jeg-personen sterkere til stede enn i de andre diktene jeg har nevnt til nå. Det er et eksistensielt perspektiv over diktet, og slik representerer det en side ved Falkeids diktning som vi ikke kommer utenom, dikt der *lengselen* tematiseres.

Det er naturlig at dikterens forhold til byen tas opp av journalister, og i et intervju i *Haugesunds Avis*³ i forbindelse med utgivelsen av *Redningsforsøk* blir temaet tatt opp. Når Falkeid konfronteres med sitt kjærlighetshat til byen, svarer han slik: “Rett nok har jeg hatt et ambivalent forhold til byen, men det er vel nettopp det som har vært fruktbart. Det må være en konflikt i deg dersom det skal bli litteratur av det, det er jo det som er forbannelsen.” Om konflikten mellom et romantisk livssyn og de harde realiteter, sier han: “Konflikten mellom romantikk og realisme er min personlige konflikt, som jeg må leve med. Kinck skriver om dette med å ha evnen til lengsel, og jeg tror det er nødvendig med lengsler i litteraturen. (...) Drømmen er en drivkraft i oss, men når den kolliderer med virkeligheten, kan det bli kynisme ut av det. Det er en gold tilstand som heller ikke er noe å trakte etter.”

To år seinere kommer boka *Gledepunkter* (1985). Titteldiktet i denne boka er et langdikt der dikteren regner opp hva han liker, og det er et stort spenn i denne lista. I flere av strofene nevnes byen, men også ulike mennesketyper og ulike menneskelige egenskaper er med. I første strofe er det kråka som frambringer gleden:

Kråka, den pjuskete feieren,
flyr lavt mot vestavinden. Med vingenes
sprukne sopelimer
koster den sot av skyene, så blankt regn
spyler byen (...).

I neste strofe:

Liker politikere også.
Og andre rovdyr, de av dem
som våger å løfte bakfoten,
pisse på preiket
og tilstå at makt er et godt bein å gnage på.
Skvære bøller. Liker dem.

I strofene som følger kan vi lese om grå mennesker, om barn, mot, menneskelig varme, ødselhet og hjertelag. Og i strofe 12 er dikteren storsinnet:

Til og med oppkomlingen liker jeg:
Rå kraft og ren biologi.
Et svaksynt neshorn med øre for rennende mynt (...).

Mot slutten av det lange diktet kjenner vi byen igjen:

Men også regnet liker jeg.
Det væter byen
og klistrer den som et frimerke på landskapet. (...)

Og stormen naturligvis,
hissig som det irske lynnet til våre formødre.
Som dem kommer den vestfra,
ikke røvet av vikinger, men frivillig.
Den har mye å hevne. (...)

Liker byen i havgapet.
Den har groper av gamle klassekamerater
og glemte navn med lang fartstid, grønnsvarte dyp
å dukke ned i for å plukke opp muslinger med dikt (...)

Når diktene nevnes her, forstår vi at det er noe produktivt ved dikterens forhold til “gledepunktene”.

Lengselen

Vi har sett at Falkeid gjennom ulike dikt om byen streifer innom mange livsområder, og at tonen i diktene kan være svært forskjellig. I flere kan vi, som nevnt, lese om en lengsel, og lengselen kan gå både ut og hjem. Dette er et utslag av den ambivalensen som Falkeid snakker om i det tidligere nevnte intervjuet. Denne ambivalensen tematiseres like ofte i dikt som ikke direkte knyttes til byen. Utferdstrangen kjemper med drømmen om en havn, nomaden kjemper med bonden. I boka *Vagabondering* (1979) finner vi diktet “Et umulig par”:

To skikkelser kjemper om overtaket i meg:
nomaden og bonden.
Den ene vil havet og slettene, midlertidige
havner og leirer (...)
(...)

Den andre
bor. Er bofast. Erobrer
hverdagene bit for bit. De to
slutter våpenhvile iblant, men bryter den
for et godt ord. De to
lengter etter hverandre. De to
kaller seg meg.
Et umulig par.

I boka som kom to år seinere, *Robinson* (1981), er lengselen et gjennomgangstema. Den består av tre langdikt som jeg ikke skal gå nærmere inn på her, bare nevne ett av de fine bildene dikteren bruker i titteldiktet for å beskrive konflikten: “Alltid å stå / med ett ben i kjøkkenet og ett i fugletrekket (...)” “Kjøkkenet” og “fugletrekket” representerer bånd og frihet, og dette bildet forsterkes ved at ordene tilhører ulike sammenhenger.

Denne konflikten er i flere dikt beskrevet som lammende. Særlig i boka *Noen skritt unna* (1980) er tonen mørk. Men når det oppstår en slags “våpenhvile”, er ambivalensen nettopp den produktive kraften som skaper diktet. Det koster imidlertid. Det skjønner vi av Falkeids uttalelse i intervjuet der han snakker om konflikten som en forbanelse. I mange dikt skriver Falkeid, som tidligere nevnt, om diktet og om diktingen, og i “Mudderverket” (*Redningsforsøk*) ser det ut til at diktet fører til en slags renselse:

Plutselig var du der igjen
 med mudderverket.
 Slammet i hjertet mitt drakk du i én sup.
 Gjørma gav nok illusjon av dybde,
 Men der var grunt.

Godt at du kom,
 diktet!

Haugesundsdikter? Ja, det også!

Vi har sett at det hjemlige er sterkt til stede i Falkeids rikholdige produksjon. Det er derfor klart at Falkeid har en tilhørighet til Haugesund, Haugalandet og Vestlandet. Men det er også klart at han har et videre anliggende med sine tekster. De peker ut over seg selv, og det er nettopp det som mer enn noe annet kjennetegner gode dikt. Enhver merkelapp virker innskrenkende, og derfor vil jeg påstå at Falkeid er *dikter* mer enn haugesundsdikter. Han er oversatt til en lang rekke språk, og han er representert i mange antologier og lesebøker. I diktsamlingen *Enslige utsikter* (2000) uttrykker dikteren selv sin tilhørighet:

VESTPÅ

Innover fra de salte sjøviddene.
 Løfte himmelens presenning plugget i horisonten
 og gløtte mot den fjerne kystens blå
 røksignaler.

Du seiler
 med skummende lengsel foran øynene
 stadig nærmere dette luftsloppet, som sakte
 forsteines i øst: Landet ditt, karrig
 og likevel kongelig vakkert, kronet
 av siste istids
 tilreisende kardinaler av frost. Den glitrende
 breen hilser deg, et lydløst
 pust av verdighet:
 Velkommen
 hjem!

Alt hilser deg.
 Fregnekinn, taukveiler på brygga,
 tynne småjentelegger og gamle basardamers
 drøm om palmekyster og hedningeland.
 En fiskers

oppsvulmede neve forteller
 den evige historien om fødsel, død og gress.

Så.
 I land med deg nå!

Noter:

- 1 Rem, Håvard: "Dette er min vei. Hvor er din?" En samtale med Kolbein Falkeid i Lyrikkvinnen nr. 2, 1990
- 2 Våga, Finn E.: "Dikteren og havet", intervju i Stavanger Aftenblad, 22. mai 1993
- 3 Hallheim, Rune: "Dikter Kolbein", intervju i Haugesunds Avis 17. des. 1983